Krátké žánry (drobnosti, sloupky, koutky, „rady“) v bulharské jazykovědné popularizační tradici

Milen TOMOV | Institut za bălgarski ezik „Prof. Ljubomir Andrejčin“ na BAN[1]

Short genres in the Bulgarian tradition of linguistic popularization

The article examines collections of various short language genres published in Bulgaria from the second half of the 20th century to the present day. A chronological and typological classification of the collections is presented, and a formal and general content characterization is made of this type of published series in the Bulgarian linguistic literature. The dynamics is traced of the compilation and publication of collections, and it is found that collective volumes have been decreasing over time and currently only collections by individual authors continue to be published, while at the same time their publication is shifting towards the Internet. From the review of the published collections it can be concluded that the linguist with the greatest presence and influence as an author of short language genres and with published book collections of advice on language is currently Prof. Vladko Murdarov, who is a scholar of the older generation. The article provides material enabling comparative research in the field of language cultivation and linguistic popularization.

Keywords: Bulgarian language, Bulgarian linguistic literature, collections of short genres, language advice, linguistic popularization

Klíčová slova: bulharská jazykovědná literatura, bulharský jazyk, jazyková doporučení, knižní publikace jazykových drobností, popularizace jazyka

1 Úvod[2]

Jednou z významných otázek v teorii jazykové kultury, jíž nebyla v Bulharsku dosud věnována náležitá pozornost, je žánrová typologie textů, které se v této oblasti píší. V rámci teorie jazykové kultury se produkují dvojí, vzájemně se prolínající typy textů, normativní a deskriptivní. K normativním textům náležejí texty kodifikační (resp. reglementační dokumenty) – kodifikační slovníky, mluvnice atd., stejně jako různé druhy textů instruktivních (jazykové drobnosti, písemné a ústní jazykové informace a konzultace, odpovědi na jazykové dotazy apod.). K deskriptivním textům náleží výklad samotné teorie, popis teoretických metod, principů a kritérií, které se

[1] Z bulharského originálu přeložila Ludmila Uhlířová.

[2] Autor děkuje anonymním posuzovatelům rukopisu a redakci časopisu za cenné připomínky a inspirativní náměty, jimiž přispěli k obohacení příspěvku o konfrontační hledisko česko-bulharské. Ludmile Uhlířové patří autorovo poděkování za konzultaci týkající se srovnání s českou situací i pečlivou překladatelskou práci.

uplatňují v jazykové kultuře, a rovněž popis stavu samotné jazykové kultury v historickém a současném rozměru. Normativní příručky v širokém slova smyslu – pravopisné, výkladové a další slovníky, mluvnice, speciální jazykové příručky, sborníky jazykových drobností, stylistické a učební pomůcky – jsou výsledkem cílevědomé mnohostranné vědecké a vědeckopopularizační jazykovědné činnosti; k vědeckopopularizační činnosti patří rovněž popularizace jazykových poznatků.

Tyto příručky se používají v případech, kdy si uživatel jazyka není jist, jak se například píše nebo vyslovuje určité slovo, výraz atd., kdy váhá nebo pochybuje. Liší se rozsahem, strukturou i funkcí. Různé jsou i motivace k jejich využívání bulharskými jazykovými mluvčími. V tomto příspěvku si stručně všimneme mimo jiné toho, že v bulharské jazykovědě stále ještě chybějí speciální studie o uživatelských hlediscích normativních příruček – o jejich rozšíření, popularitě v různých sociálních skupinách, užívání v závislosti na různých úrovních vzdělání apod. (o češtině viz Chýlová – Smolarová, 2021–2022).

Podobné příručky jsou rozšířené a značně populární také v českém jazykovém prostoru;[3] o některých z nich se bulharská jazykovědná obec dozvídá z recenzí v bulharských jazykovědných časopisech (např. Dimitrova, 2006; Stančeva, 2006; Železarova, 2011; 2014).[4] Vzhledem k tomu, že je obtížné, ba nemožné pojednat o všech typech bulharských normativních příruček v jediném krátkém přehledu, zastavíme se v tomto příspěvku pouze u tištěných svazků jazykových drobností, které představují specifický druh jazykových příruček – „rádců" v úzkém smyslu slova.

2 Stručný nástin žánru bulharských jazykových drobností

Žánr jazykové drobnosti[5] má v bulharské jazykovědné literatuře dlouhou a bohatou tradici (podrobněji Milanov, 2022; Burov, 2021). První doklady dnešních jazykových drobností (sloupků, koutků, „rad" a podobných krátkých žánrů) nacházíme v časopisech Bălgarska reč (Bulharská řeč) a Rodna reč (Rodná řeč); jejich autory jsou jazykovědci starší generace, zejména Aleksandăr Teodorov-Balan a Stefan Mladenov (Georgieva, 1981). Na jejich tradici posléze navázaly časopisy Bălgarski ezik (Bulharský jazyk) a Ezik i literatura (Jazyk a literatura); první z nich vychází péčí

[3] Podrobné informace o nich lze čerpat na internetové stránce <https://ucjtk.ff.cuni.cz/veda-a-vyzkum/databaze-popularizacnich-knih-o-cestine/> a rovněž v on-line bibliografii české jazykovědy na internetové stránce Ústavu pro jazyk český AV ČR (viz níže, <https://bibliografie.ujc.cas.cz>). Srov. rovněž přehled ve stati J. Svobodové et al. (2010).

[4] Do bulharštiny byla přeložena pragmaticky orientovaná publikace Jiřího Tomana Jak dobře mluvit (1976). Viz Toman (1980).

[5] Pozn. překl. Bulharský titul článku zní: Sbornicite s ezikovi beležki v bălgarskata ezikova populjarizatorska tradicija. Termín *ezikova beležka* znamená doslovně „jazyková poznámka". Pouze Vladko Murdarov dává přednost výrazu „jazykové rady" (*ezikovi săveti*) a prosazuje ho jako alternativní pojmenování jinak standardně užívaného *ezikova beležka*.

Ústavu bulharského jazyka BAV. Dnes se tyto příspěvky šíří také mluvenou formou v televizním a rozhlasovém vysílání, viz např. pořady Ezik moj (Můj jazyk) donedávna v Bulharské národní televizi, Za dumite (O slovech) v Bulharském národním rozhlase, stejně jako psanou formou v novinách, časopisech, na internetových stránkách nebo v blozích. Jazykové rady „na požádání", tradičně nazývané jazykové dotazy, poskytují pracovníci jediné instituce, nazývané Jazyková a konzultační poradna Ústavu pro bulharský jazyk (Služba za ezikovi spravki i konsultacii), telefonicky, písemně, e-mailem (ezikovispravki@ibl.bas.bg), na facebooku a v on-line příručce Ezikovi spravki (Jazykové dotazy) (<https://ibl.bas.bg/ezikovispravki/>).

2.1 Periodizace vydávání jazykových „rádců" – sborníků krátkých jazykových žánrů

Přestože se tradice krátkých jazykových žánrů v bulharské jazykovědné literatuře zrodila na počátku 20. stol., jejich samostatné svazky se objevují teprve později – až v druhé polovině století. V jejich vydávání lze nejobecněji rozlišit tři období.

První období spadá do let šedesátých a počátku let sedmdesátých 20. stol., kdy vyšly dva autorské svazky jazykových drobností od Ljubomira Andrejčina, Na ezikov post (1961) (Na stráži jazyka) a Ezikovi trevogi (1973) (Jazykové nejistoty); méně známý z tohoto období je svazek Za pravilna reč (1968) (O správné řeči) od Michaila Văglenova. Andrejčinova publikace Na ezikov post je vůbec první publikací tohoto druhu. Zatímco jazykové drobnosti Stefana Mladenova a Aleksandăra Teodorova-Balana (viz níže) jsou jako celek orientovány většinou na tzv. čistotu jazyka (viz např. Gladkova – Likomanova, 2002, s. 354–359), Andrejčin zaměřuje pozornost k aktuálním problémům současného spisovného jazyka.

Nedlouho před takto vymezeným prvním obdobím vyšla Balanova kniha Bălgarski zalisi s ezik, knižnina i obštestvo: Volni prinosi za bălgarska prosveta i kultura: Izbor: Ezik (1956) (Bulharská zamyšlení o jazyku, písemnictví a společností: Volné příspěvky o bulharské osvětě a kultuře: Výbor: Jazyk), která zaujímá specifické postavení jak tím, že příspěvky, které jsou do ní zahrnuty, byly publikovány většinou v periodikách na začátku 20. stol., tak tím, že jazyková praxe a kodifikace v ní popsaná se vztahuje k období před druhou světovou válkou. Nadto texty obsažené ve sborníku mají velmi různorodý charakter; na konec sborníku je zařazeno několik příspěvků do rubriky drobností. Domníváme se, že z těchto důvodů nemůžeme Balanovu knihu počítat k publikacím o jazykových drobnostech prvního období.

Druhé období vydávání jazykových drobností zahrnuje léta sedmdesátá, osmdesátá a počátek let devadesátých 20. stol. Reprezentováno je edicemi Ezikova kultura (Jazyková kultura), Rodna reč omajna (Rodná řeč kouzelná) a 101 văprosa za… (101 otázek o …). Mezi svazky s klasickými jazykovými drobnostmi však patří jen některé z nich. Jsou to: Gramatika na greškite (1982) (Gramatika chyb), Glavobolija s čuždite dumi (1983) (Soužení s cizími slovy), Otmăštenieto na dumite (1984)

(Pomsta slov), Meždu dialektnoto i knižovnoto (1987) (Mezi nářečním a spisovným), Načini za upotreba na slovoto (1990) (Způsoby užívání slov) od Vladka Murdarova, 101 văprosa za udarenieto v bălgarskija ezik (1988) (101 otázek o přízvuku v bulharštině) a 101 văprosa za dubletite v bălgarskija ezik (1990) (101 otázek o dubletách v bulharštině); drobnosti v posledních dvou svazcích jsou formulovány jako odpovědi na otázky o souvisejících tématech. Některé další svazky v uvedených edicích přinášejí systémové výklady z určitých tematických oblastí – pravopisu, interpunkce, spisovné výslovnosti a slovní zásoby, např. Pisane po pravilata (1983) (Píšeme podle pravidel) a Bălgarska punktuacija (1978) (Bulharská interpunkce); autorkou druhého svazku je Ruselina Nicolova. Další svazky spojují teoretickou informaci a slovníkový materiál do formy hesláře, např. Sljato, polusljato, razdelno pisane (1976) (Dohromady, se spojovníkem, zvlášť) od Vladka Murdarova, dále Žargonăt, bez kojto (ne) možem (1989) (Žargon, bez něhož se (ne)obejdeme) od Georgiho Armjanova, nebo jsou formulovány jako rozhovory obsahující jazykové drobnosti, blízké již zmíněným „rádcům“, například Ezikova kultura i estetičesko văzpitanie (1980) (Jazyková kultura a estetická výchova od Christa Părveva). Některé svazky z těchto edic mají jazykověvýchovný ráz, např. sborník I arfa, i meč (1984) (I harfa, i meč…), jiná jsou autorskými díly monografické povahy, například Gramatika na vežlivata reč (1994) (Gramatika zdvořilé řeči) od Christiny Panteleevové.

Třetí období, v novém tisíciletí, pokračuje dodnes. Knížky jazykových drobností vydávají Stefan Brezinski a Vladko Murdarov, ale kolektivní sborníky v tomto období nevyšly. Brezinski vydává knížky Ezikovata kulura, bez kojato (ne) možem: Kratki beležki po množestvo ezikovi problemi (2004) (Jazyková kultura, bez níž se (ne)obejdeme: Krátké poznámky o mnoha jazykových problémech), Trudnijat bălgarski ezik (2006) (Obtížná bulharština), Bălgarska reč i pismo: Da govorim i da pišem pravilno (2012) (Bulharská řeč a písmo: Mluvme a pišme správně), Bălgarskijat ezik svešten…: Da govorim i da pišem pravilno (2015) (Posvátný bulharský jazyk…: Mluvme a pišme správně).

V tomto období se na vydávání jazykových drobností nejvíce podílí Vladko Murdarov. Postupně vydává celou řadu tematicky různorodých svazků, jejichž tituly uvedeme níže v časové posloupnosti jejich vydání. Za pozornost stojí, že už samy tituly charakterizují jazykové oblasti příznačné pro současné vývojové proměny jazyka. Nadto porovnání se situací českou (výběr z titulů konkrétních českých publikací viz níže) zřetelně ukazuje, že podobná témata jsou aktuální a diskutovaná i v české jazykové situaci, mezi oběma jazyky je však v řešení konkrétních problémů patrná řada zásadních rozdílů, daná jak typologicky, tak i sociolingvisticky.

Například: Velmi významně přibývá – v obou jazycích – přejímek z cizích jazyků, v prvé řadě (ale nejen) z angličtiny, a to do všech oblastí jazykové komunikace, velká pozornost je tudíž nutně věnována jejich pravopisné podobě, začlenění do tvaroslovného systému atd. Zatímco však v češtině zpravidla je na výběr obojí pravopisná (a spolu s tím též výslovnostní) možnost – zachovat původní pravopis, anebo výraz

pravopisně počeštit (což závisí, jak víme, na celé řadě činitelů), bulharština musí řešit, jak převádět výrazy přejímané z jazyků s latinkou, a v souvislosti s tím doporučovat (a kodifikovat) i jejich výslovnost. Přitom je patrné, že doporučení bulharských lingvistů směřují – nejen tradičně, ale i dnes – pokud možno vždy k jedinému řešení, v němž se odráží menší tolerance k dubletám, a k důraznějším výzvám k přidržování se platné kodifikace. Naproti tomu česká doporučení nejsou podávána nikterak direktivně, zvažují se variantní řešení, důkladně se zdůvodňují jejich přednosti a nevýhody, míra (ne)jednotnosti v úzu, rozdílnost ve vnímání přejímek u různých skupin rodilých mluvčích apod., důraz je kladen na přehled zásadních informací o daném jazykovém prostředku, a tím se odhaluje cesta k závěrečnému doporučení, jak o tom podrobně píše kolektiv jedenácti autorů knihy Kdo se zeptá, ten se dozví (2024) nejen v předmluvě, ale opakovaně pak v jednotlivých statích v knize.

Ve velmi početné řadě tematicky různorodých svazků, které Vladko Murdarov postupně během let vydává, vychází jako první v roce 2001 svazek 99 ezikovi săveta (99 jazykových rad). V roce 2003 pak Murdarov vydává Ošte 99 ezikovi săveta (Ještě 99 jazykových rad), v roce 2006 a 2007 následují dva tematické svazky s jazykovými radami – 99 săveta za bălgarskija pravogovor (99 rad o správné bulharské výslovnosti) a 99 săveta za bălgarskata gramatika (99 rad o bulharské gramatice). Všechny svazky vyšly v edici Rodna reč. Po určité pauze se Vladko Murdarov k vydávání vrátil a od roku 2019 publikoval ještě několik svazků s jazykovými radami. Jsou to Razni novi ezikovi săveti (2019) (Různé nové jazykové rady), po nich následují Razni săveti za imenata (2021) (Různé rady o jménech), Razni săveti za predlozite (2022) (Různé rady o předložkách), Razni săveti za pravopisa (2023) (Různé rady o pravopisu), Razni săveti za čuždite dumi (2023) (Různé rady o cizích slovech) a Razni săveti za dubletite (2023) (Různé rady o dubletách). Vladko Murdarov byl již v předešlém období aktivním členem redakčních rad a redaktorem sborníků s jazykovými drobnostmi, autorem jazykových drobností a autorem celých svazků s jazykovými drobnostmi, jak je však z uvedeného přehledu patrné, Murdarov byl jako autor publikací věnovaných drobnostem nejplodnější právě po roce 2000. Některé jazykové drobnosti do svazků zařazené publikoval Murdarov již dříve v jazykových rubrikách, které vedl v různých časopisech a novinách nebo které byly vysílány v rozhlasových a televizních pořadech, např. v rubrice Neprotivoezikorugatelstvuvajte[6] (Nehubujte na jazyk) v novinách Demokracija, Ljuboslovni beležki (Jazykozpytné drobnosti) na Inforadiu či v autorské relaci Ezik moj (Můj jazyk) v Bulharské národní televizi; jednotlivé drobnosti byly později zveřejněny na internetu.[7]

[6] Pozn. překl.: Výraz *neprotivoezikorugatelstvuvajte* je jazyková hříčka: jejímu autorovi šlo o utvoření co nejdelšího bulharského slova.

[7] Jednotlivě publikované jazykové drobnosti přetiskují ve svých knížkách i další autoři, například Andrejčin, Văglenov nebo Brezinski.

V roce 2020 vydala Ruska Stančevová knížku Pravopisăt dnes: văprosi i otgovori (Pravopis dnes: otázky a odpovědi), kterou rovněž můžeme řadit do třetího období vydávání popularizačních příruček; jen některé z nich jsou drobnosti. Soubor svých jazykových drobností v roce 2021 vydal Kiril Cankov pod názvem Moite ezikovi beležki (Moje jazykové drobnosti); postupně byly zveřejňovány už v letech sedmdesátých a později.

Na závěr tohoto přehledu zmiňme ještě chrestomatie a antologie jazykových drobností. Jsou to Christomatija po ezikova kultura (1980) (Chrestomatie jazykové kultury), kterou sestavil Christo Părvev jako pomůcku pro studenty, a nedávno vyšlá antologie Ezikovata beležka – ot Balan do dnes (2022) (Jazyková drobnost – od Balana dodnes) v redakci Vladislava Milanova. Tyto publikace jsou cenné nejen pro svůj shrnující obsah a popularizační roli, ale také proto, že opět umožňují přístup k jazykovým drobnostem, které byly dříve či později publikovány v nejrůznějších periodikách a sbornících a z různých důvodů už byly obtížně dostupné.

Chronologický přehled můžeme tedy uzavřít shrnutím, že dodnes vyšlo přes dvacet svazků jazykových drobností, doporučení či „rad"; velký ohlas ze strany čtenářského publika dokazuje, že jsou kladně přijímány. Většinou jsou to produkty profesionální a organizované institucionální odborné činnosti, některé z nich jsou výsledkem iniciativy jednotlivých autorů.

2.2 Formální a obsahová charakteristika sborníků

Publikace, které jsme probrali a které jsme v tomto příspěvku souhrnně nazvali „jazykovými rádci", jsou, jak jsme je již výše charakterizovali, sborníky krátkých populárních statí o jednotlivých jazykových otázkách, uspořádané tematicky. Od nich se liší početně méně zastoupené abecedně uspořádané slovníkové příručky, Rečnik na trudnostite v bălgarskija ezik (1999) (Slovník obtížností v bulharštině) od Lilie Krumovové a starší a méně populární Naračnik po ezikova kultura (1960) (Příruční slovník jazykové kultury) od Tonča Conevského. Slovníkové příručky přirozeně zahrnují více otázek a usilují o výklady problematiky spisovné bulharštiny, zatímco sborníky jazykových drobností pojednávají o omezenějším okruhu problémů. Jiným typem publikací, jejichž příklady jsme uvedli výše (např. ten, který napsala Ruselina Nicolovová), jsou ty, v nichž se populárním způsobem vykládají otázky pravopisného, interpunkčního či jiného systému; mezi nimi jsou i typy smíšené (např. ty, jejichž autorem je Vladko Murdarov nebo Ruska Stančevová).

Není naším cílem podat podrobný přehled o obsahu uvedených publikací. Obecně lze říci, že pokud jde o obsah, sborníky jazykových drobností představují druh normativních příruček, v nichž se komentují správná a nesprávná užití jazykových jednotek z hlediska spisovného jazyka. V krátkých textových útvarech napsaných popularizačním stylem a opatřených vhodnými příklady se popisují časté chyby v pravopise a ve spisovné výslovnosti, uvádí se, jak slova psát správně, jak náležitě

zacházet s interpunkcí ve větách a v textu, navrhována jsou řešení výslovnostních a gramatických problémů. Uvádějí se motivace pro užívání určitých slov a výrazů, jimž je nutno dát přednost před jinými. Vysvětluje se původ a význam domácích i cizích slov a výrazů včetně neologismů, věnuje se pozornost existenci různých stylistických a kontextových možností užívání slov a výrazů, varuje se před nebezpečím nesprávných užití a tam, kde je možnost výběru, se doporučuje vhodnější varianta. V některých publikacích nacházejí čtenáři odpovědi nejen na lexikální otázky, ale rovněž na otázky foneticko-fonologické a slovotvorné. Autoři jazykových drobností seznamují čtenáře i s mluvenými variantami, s inovacemi a s jazykovými jevy, které dosud nejsou v oficiálních normativních příručkách registrovány.

Vzhledem k tomu, že řečová kultura předpokládá dodržování spisovných norem nejen ve veřejné sféře, ale počítá s určitou mírou jejich respektování i v méně oficiální komunikaci, uvádějí se v některých „rádcích" doporučení, jak s jazykem správně zacházet v mluvených nebo psaných projevech v nejrůznějších komunikačních sférách, např. u Vladka Murdarova v publikaci Načini za upotreba na slovoto (1990) (Způsoby užití slova). Popisují se stylistické zvláštnosti, přičemž speciální pozornost je věnována komunikaci ve sféře úřední či mediální.

Mezi publikacemi jsou rozdíly rovněž v tom, jakým způsobem jsou informace o jazyce čtenářům předkládány. Některé přinášejí odpovědi na konkrétní dotazy a mají výrazně doporučující a výkladový ráz. Obsahy jiných jsou prezentovány spíše jako informace, jejichž účelem je vysvětlovat jednotlivé jazykové otázky, např. ve svazcích knižnice 101 săveta za… (101 otázek o…), ale i v nich je implicitně přítomno určité doporučení ve smyslu platné spisovné normy. V dalších jsou přítomny obsahové rysy obou jmenovaných, takto např. viz Mosko Moskov, Za čist bălgarski ezik (1976) (O čisté bulharštině).

Jazykové drobnosti ve zmíněných publikacích vypovídají o existujících odchylkách od kodifikovaných spisovných norem. Poukazují zejména na případy, kdy se kodifikovaná norma vzdaluje od obvyklé jazykové praxe (úzu), nebo ukazují na případy v bulharské kodifikaci nepopsané, popř. na případy, kdy informace o spisovné normě nejsou k dispozici. Tyto publikace jsou orientovány, obecně nebo tematicky, na spisovné normy a spolu s tím se v nich celkově odrážejí také odborná hodnocení současného stavu spisovné bulharštiny a komunikace v masmédiích (Stančeva, 1993/1994).

Většina sborníků začíná teoretickým úvodem, v němž se vedle informace o obsahu a struktuře knihy a vedle argumentů o její potřebnosti a užitečnosti vykládají charakteristické rysy spisovného jazyka a jeho historie, přístupnou formou se objasňují zvláštnosti jeho fungování a v některých se vysvětlují rovněž pojmy z teorie spisovného jazyka. Zdůrazňují se charakteristická specifika současné spisovné bulharštiny a vykládají se vztahy mezi spisovným jazykem a dialekty, např. v již výše jmenovaném svazku Meždu dialektnoto i knižovnoto (1987) (Mezi nářečním a spisovným).

Obsah svazků je jasně a logicky strukturován do oddílů, aby uspořádání materiálu bylo co nejpřehlednější a aby se čtenář orientoval v informacích co nejsnáze. Bohužel ne všechna vydání jsou opatřena rejstříky, což poněkud ztěžuje vyhledávání informací (rejstříky slov a slovních spojení pravidelně uvádí Murdarov ve své knižnici Săveti (Rady)). V některých případech však překvapivě chybí bibliografie nebo doplňující doporučená literatura k probíraným jazykovým otázkám.

Zvláštní pozornost zaslouží Murdarovovy jazykové rady jak v kolektivních sbornících, tak v jeho svazcích autorských – mají nejširší tematické rozpětí a mnohé z nich jsou úzce spjaty s kodifikací a s oficiálními normativními příručkami platnými v příslušné době. Jejich autor je nejen zkušený badatel a znalec dějin a současného stavu spisovné bulharštiny, ale se svými bohatými zkušenostmi se jako hlavní osobnost přímo podílí na kodifikování současných spisovných norem, což zaručuje důvěryhodnost a efektivitu doporučení, která předkládá. Vyjadřuje se lakonicky a zároveň srozumitelně a pozoruhodně přitažlivě, takže se mu daří proniknout k co nejširšímu okruhu čtenářů, což je rozhodující pro možnost ovlivňovat jazykovou praxi.

3 Diskuse

Jazykové „rádce“ – publikace krátkých jazykových žánrů – jsou adresovány širokému čtenářskému publiku, odborníkům i laikům, kteří se zajímají o správné užívání bulharštiny. Seznamují čtenáře s problematikou spisovného jazyka, vysvětlují a přístupným a jasným způsobem poučují o tom, co je správné nebo vhodné v jazykové praxi. – Jak zásadní je teorie jazykové správnosti, dokazuje nedávno vydaná monografie Martina Beneše (2019), v níž se – nově – počítá nejen s časoprostorovými entitami – jazykovými prostředky, ale i s nečasoprostorovými entitami sociálními – s inherentně normativními jazykovými pravidly. Pojetí jazykové správnosti v bulharské jazykovědě je tradičnější než v jazykovědě české; nicméně mezi významnými shodnými rysy lze jmenovat neexistenci tzv. jazykového zákona (viz Uhlířová, 2005) (na rozdíl od jiných zemí – např. na Slovensku se zákonem o státním jazyce upravuje používání státního jazyka ve veřejném styku).

Autoři jazykových drobností reagují na nejrozmanitější aktuální jazykové jevy a problémy, vyjadřují se k otázkám z nejrůznějších oblastí jazykovědy – pravopisu, ortoepie, fonetiky, morfologie, slovní zásoby, onomastiky, slovotvorby i syntaxe, s cílem poukázat na existující chyby a ukázat správná užití. Jazykové drobnosti v probraných publikacích zároveň pomáhají čtenářům zdokonalovat se v mateřském jazyce a v jazykové kultuře. Záměrem autorů přitom je zvyšovat povědomí o důležitosti řečové kultury a správného užívání spisovné bulharštiny v každodenním profesním i osobním životě a současně vzbuzovat lásku k jazyku a pocit odpovědnosti k němu.

Publikování jazykových drobností je potřebné a užitečné rovněž pro didaktiku jazyka (Georgieva, 1990), pro způsoby, jakými by bylo zapotřebí učit a vysvětlovat

zvláštnosti bulharštiny se zřetelem na jazykovou kulturu příjemců, i na to, co je ve skutečnosti pro jazykové uživatele důležité a co by bylo třeba zkoumat.

Jazykové „rádce" ze starších období přirozeně časem stárnou a zůstávají položkami v historii jazykovědy a lingvistické produkce, ale velká část jazykových drobností je stále zcela aktuální a doporučení, která obsahují, jsou platná (srov. např. již několik desetiletí trvající doporučení o správném užívání tvarů členu určitého v závislosti na syntaktické pozici jím určovaného jména). Důležitým úkolem pro budoucnost je provést podrobnou a vyčerpávající žánrovou analýzu všech publikací s jazykovými radami, které vyšly ve dvacátém a jednadvacátém století; zvláště cenný se zřetelem na autoreflexi národních tradic v teorii a praxi jazykové kultury by byl podrobný srovnávací jazykovědný přístup.

Jak je vidět z chronologického přehledu, jazykové drobnosti píše vícero jazykovědců. Někteří je shrnují do vlastních svazků, po Ljubomiru Andrejčinovi je nejplodnějším autorem jazykových drobností v bulharské jazykovědě Vladko Murdarov.

Z podaného přehledu je zřejmé, že kolektivních publikací o jazykových drobnostech postupně ubývá, v současné době pokračují v jejich vydávání jen jednotliví autoři, a to autoři starší generace. Publikování jazykových drobností směřuje do prostoru internetu, kde jsou možnosti popularizace spisovného jazyka, jeho norem a pravidel nesrovnatelně větší.

Neexistencí kolektivních vydání v posledním popsaném období (od roku 2000) se bulharská situace podstatně liší od situace české; zde se kolektivní příručky píší a publikují i dnes a hlavní jazykověkulturní aktivity jsou právě kolektivní. Je jich celá řada a bývají pojaté podstatně šíře, neomezují se jen na drobné žánry a popularizaci jazyka. Za všechny jmenujme několik knižních titulů. Nejnovější, navíc slibující pokračování v edici, je již výše zmíněná, inovativní, tvůrčím způsobem pojatá kniha Kdo se zeptá, ten se dozví (2024). Knižní verzí úspěšného vzdělávacího kurzu, který vycházel v Lidových novinách, je Čeština nově od A do Ž (2016). Výběrem z více než sedmdesáti tisíc dotazů zaslaných e-mailem jazykové poradně Ústavu pro jazyk český AV vznikl svazek Jsme v češtině doma? (2012). Tomu předcházela třídílná série O češtině, O češtině 2 a O češtině 3 podle stejnojmenného televizního cyklu. Dále zmiňme například Každý den s češtinou, přinášející 121 názorných odpovědí na 121 nejčastějších otázek, či starší Na co se nás často ptáte (2002). Obsáhlá Akademická příručka českého jazyka (2014, druhé, rozšířené vydání 2019), založená na výsledcích rozsáhlé mnohaleté praxe jazykové poradny a opírající se o internetová data, je nyní v tisku již ve třetím, opět velmi výrazně obohaceném vydání. Jde o knihu primárně normativní, která však způsobem podání informací cílí na širší publikum.

Uvedený výběr titulů tím zdaleka není vyčerpán. Stejně jako v Bulharsku, i v Česku je stále důležitější a veřejností více využívaný výše zmíněný prostor internetu. Základním zdrojem poučení o jazyce pro širokou veřejnost je akademická Internetová jazyková příručka, jejímiž autory jsou pracovníci Ústavu pro jazyk český

(<https://prirucka.ujc.cas.cz>) spolu s Databází zajímavých dotazů (<https://dotazy.ujc.cas.cz>), s telefonickou jazykovou poradnou (srov. s bulh. <https://beron.mon.bg/> a <https://ibl.bas.bg/ezikovispravki/>). Výkladovou částí Internetové jazykové příručky v tištěné podobě je právě Akademická příručka českého jazyka.

Dlouholetá spolupráce bulharských a českých jazykovědců v oblasti jazykového poradenství a šíře v oblasti jazykové kultury přináší prospěch oběma stranám. Úzké pracovní vztahy jsou rámcově podporovány dvojstrannými dohodami mezi oběma akademickými institucemi, živými osobními kontakty, vzájemnou recenzní pozorností ze strany české (např. Uhlířová, 2005; 2006; 2015) i bulharské (např. Stančeva, 2006) a v neposlední řadě též společnými publikacemi (Uhlířová – Tomov, 2008).

PRAMENY

Andrejčin, Ljubomir (1961): *Na ezikov post*. Sofija: Nauka i izkustvo.

Andrejčin, Ljubomir (1973): *Ezikovi trevogi*. Sofija: Nauka i izkustvo.

Armjanov, Georgi (1989): *Žargonăt, bez kojto (ne) možem*. Sofija: Nauka i izkustvo.

Bojadžiev, Todor – Radeva, Vasilka – Mladenov, Maksim (1987): *Meždu dialektnoto i knižovnoto*. Sofija: Nauka i izkustvo.

Brezinski, Stefan (2004): *Ezikovata kulura, bez kojato (ne) možem: Kratki beležki po množestvo ezikovi problemi*. Plovdiv: IK Hermes.

Brezinski, Stefan (2006): *Trudnijat bălgarski ezik*. Sofija: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ochridski".

Brezinski, Stefan (2012): *Bălgarska reč i pismo: Da govorim i da pišem pravilno*. Sofija: Iztok-Zapad.

Brezinski, Stefan (2015): *Bălgarskijat ezik svešten… Da govorim i da pišem pravilno*. Plovdiv: IK Hermes.

Cankov, Kiril (2021): *Moite ezikovi beležki*. Veliko Tărnovo: IK Znak '94.

Conevski, Tončo (1960): *Naručnik po ezikova kultura: Za učenici, studenti i za čuždenci, izučavašti bălgarski ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo.

Černá, Anna – Svobodová, Ivana – Šimandl, Josef – Uhlířová, Ludmila (2002): *Na co se nás často ptáte*. Praha: Scientia.

Georgieva, Elena (1990): *Ezikova kultura i ezikovo obučenie*. Sofija: Narodna prosveta.

Georgieva, Elena – Barakova, Penka (eds.) (1990): *101 văprosa za dubletite v bălgarskija ezik*. Sofija: D-r Petăr Beron.

Georgieva, Elena – Murdarov, Vladko (eds.) (1982): *Gramatika na greškite*. Sofija: Nauka i izkustvo.

Georgieva, Elena – Murdarov, Vladko (eds.) (1984): *Otmăštenieto na dumite*. Sofija: Nauka i izkustvo.

Georgieva, Elena – Murdarov, Vladko (eds.) (1983): *Pisane po pravilata*. Sofija: Nauka i izkustvo.

Georgieva, Elena – Ivanova, Kalina (eds.) (1984): *I arfa, i meč*. Sofija: Nauka i izkustvo.

Kolektiv (2007): *O češtině*. Praha: Česká televize.

Králík, Jan (ed.) (2009): *Každý den s češtinou*. Praha: NLN.

Krumova, Lilija (1966): *Rečnik na trudnostite v bălgarskija ezik*. Sofija: Atlantis KL.

Moskov, Mosko (1976): *Za čist bălgarski ezik*. Sofija: Narodna prosveta.

Murdarov, Vladko (1976): *Sljato, polusljato, razdelno pisane*. Sofija: Narodna prosveta.
Murdarov, Vladko (1990): *Načini za upotreba na slovoto*. Sofija: Nauka i izkustvo.
Murdarov, Vladko (2001): *99 ezikovi săveta*. Sofija: Prosveta.
Murdarov, Vladko (2003): *Ošte 99 ezikovi săveta*. Sofija: Prosveta.
Murdarov, Vladko (2006): *99 săveta za bălgarskija pravogovor*. Sofija: Prosveta.
Murdarov, Vladko (2007): *99 săveta za bălgarskata gramatika*. Sofija: Prosveta.
Murdarov, Vladko (2019): *Razni novi ezikovi săveti*. Sofija: Black Flamingo Publishing.
Murdarov, Vladko (2021): *Razni săveti za imenata*. Sofija: Black Flamingo.
Murdarov, Vladko (2022): *Razni săveti za predlozite*. Sofija: Black Flamingo.
Murdarov, Vladko (2023): *Razni săveti za čuždite dumi*. Sofija: Black Flamingo.
Murdarov, Vladko (2023): *Razni săveti za dubletite*. Sofija: Black Flamingo.
Murdarov, Vladko (2023): *Razni săveti za pravopisa*. Sofija: Black Flamingo.
Murdarov, Vladko – Kostadinova, Petja (eds.) (1988): *101 văprosa za udarenieto v bălgarskija ezik*. Sofija: D-r Petăr Beron.
Mžourková, Hana – Beneš, Martin (eds.) (2024): *Kdo se zeptá, ten se dozví*. Praha: NLN.
Nicolova, Ruselina (1978): *Bălgarska punktuacija*. Sofija: Narodna prosveta.
Panteleeva, Christina (1994): *Gramatika na vežlivata reč*. Sofija: Nauka i izkustvo.
Părvev, Christo (1980): *Ezikova kultura i estetičesko văzpitanie*. Sofija: Narodna prosveta.
Părvev, Christo (1980): *Christomatija po ezikova kultura*. Sofija: Nauka i izkustvo.
Pravdová, Markéta (ed.) (2012): *Jsme v češtině doma?* Praha: Academia.
Pravdová, Markéta (ed.) (2016): *Čeština nově od A do Ž*. Praha: Academia – NLN.
Pravdová, Markéta – Saturková, Jitka (eds.) (2008): *O češtině 2*. Praha: Česká televize.
Pravdová, Markéta – Saturková, Jitka (eds.) (2010): *O češtině 3*. Praha: Česká televize.
Pravdová, Markéta – Svobodová, Ivana (eds.) (2014[1], 2019[2]): *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia.
Stančeva, Ruska (2020): *Pravopisăt dnes: văprosi i otgovori*. Sofija: Prosveta.
Stankov, Valentin – Murdarov, Vladko (eds.) (1983): *Glavobolija s čuždite dumi*. Sofija: Nauka i izkustvo.
Teodorov-Balan, Aleksandăr (1956): *Bălgarski zalisi s ezik, knižnina i obštestvo. Volni prinosi za bălgarska prosveta i kultura: Izbor: Ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo.
Toman, Jiří (1976): *Jak dobře mluvit*. Praha: Svoboda.
Toman, Irži (1980): *Kak da govorim dobre*. Sofija: Nauka i izkustvo.
Văglenov, Michail (1968): *Za pravilna reč*. Sofija: Nauka i izkustvo.

LITERATURA

Beneš, Martin (2019): *Úvod do teorie jazykové správnosti*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
Burov, Stojan (2021): Prinosăt na biblioteka „Rodna reč omajna“ za razvitieto i populjariziraneto na bălgarskoto ezikoznanie. In: Stojan Burov, *Ot nasledstvoto na bălgarskoto knižovno družestvo do săvremennata bălgarska lingvistika: Očerci i beležki po istorija na bălgarskoto ezikoznanie*. Veliko Tărnovo: IVIS, s. 439–445.
Dimitrova, Margarita (2006): Černá, A. a kol., Na co se nás často ptáte. *Bălgarski ezik*, 53(3), s. 99–102.

Georgieva, Elena (1981): Stefan Mladenov i sp. Rodna reč. *Bălgarski ezik*, 31(4), s. 311–318.
Gladkova, Hana – Likomanova, Iskra (2002): *Jazykovaja situacija: Istoki i perspektivy (bolgarsko-češskije paralleli)*. Praha, Karolinum.
Chýlová, Helena – Smolarová, L. (2021–2022): Popularizační příručky českého jazyka a jejich využití ve výuce češtiny. *Český jazyk a literatura*, 72(4), s. 179–185.
Milanov, Vladislav (2022): Ezikovata beležka ot Balan do dnes. In: Vladislav Milanov (ed.), *Ezikovata beležka ot Balan do dnes*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ochridski“, s. 21–23.
Stančeva, Ruska (1993/1994): Ezikovite beležki kato ocenăčni izkazvanija (tekstove). *Bălgarski ezik*, 43/44(4), s. 374–378.
Stančeva, Ruska (2006): Službata za ezikovi saveti pri Instituta za češki ezik i dejnostta í v săvremennite komunikativni uslovija. *Bălgarski ezik*, 53(3), s. 55–61.
Svobodová, Jana – Svobodová, Diana – Gejdušová, Ivana (2010): *Zdroje a cíle jazykové popularizace*. Ostrava: Ostravská univerzita.
Uhlířová, Ludmila – Tomov, Milen (2008): Jazykové poradenství v Bulharsku blízké a odlišné zároveň. *Naše řeč*, 91(4), s. 206–213.
Uhlířová, Ludmila (2005): O bulharském jazykovém zákonodárství aktuálně. *Naše řeč*, 88(5), s. 251–255.
Uhlířová, Ludmila (2006): Ke stavu pravopisné a výslovnostní kodifikace bulharštiny po roce 2000. *Slavia*, 75(1), s. 51–67.
Uhlířová, Ludmila (2015): Knižní novinky z bulharské bohemistiky, hlavně jazykovědné. *Naše řeč*, 98(1), s. 34–41.
Železarova, Radost (2011): Za češkija ezik – po nov i originalen način. A. Cibulka et al. O češtině. Praha: Česká televize, 2007, 198 s.; A. Cibulka et al. O češtině 2. Praha: Česká televize, 2008, 195 s. *Homo Bohemicus*, 36(4), s. 164–168.
Železarova, Radost (2014): Jsme v češtině doma? M. Pravdová (Ed.). *Săpostavitelno ezikoznanie*, 39(4), s. 118–119.

Institut za bălgarski ezik „Prof. Ljubomir Andrejčin“ na BAN
Šipčenski prochod 52, bl. 17, 1113 Sofija
tomovm@ibl.bas.bg

Tento článek je volně přístupný na základě licence *Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence*, která umožňuje používání, šíření a reprodukci článku za podmínky, že původní článek bude řádně citován. Licenční podmínky jsou dostupné zde: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.cs.

This is an open access article under the terms of the *Creative Commons Attribution 4.0 International Public License*, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original article is properly cited. The license terms are available here: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.